

PANDEMİ SÜRECİNDE BİREYLERİN KORONAVİRÜS (KOVİD-19) KORKUSU: ÇORUM ÖRNEĞİ*

CORONAVIRUS (COVID-19) FEAR OF INDIVIDUALS DURING THE
PANDEMIA: ÇORUM SAMPLE

Nevzat GENCER

Dr. Öğr. Üyesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
Çorum/Türkiye.

Asst. Prof, Social Work, Hitit University, Faculty of Health Sciences,
Çorum/Turkey.

nevzatgencer@hitit.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9619-8119

Makale Bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbaddergi.791577

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20.12.2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Gencer, N. (2020). Pandemi Sürecinde Bireylerin Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu: Çorum Örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(4), 1153-1173.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbaddergi>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma 17-18 Aralık 2020 tarihinde düzenlenen 4. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu'nda "Salgın Sürecinde Yaşanan Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu Hakkında Bir Saha Çalışması" başlığıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.

Öz: Tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Kovid-19) salgınının kesin tedavisine yönelik belirsizlik halen devam etmektedir. Vaka ve ölüm oranlarının anlık olarak yükselmesi, basında salgın ile ilgili haberlerin sürekli gündemde olması, aşısının henüz bulunamamış olması gibi nedenler herkesi kaygılandırmaktadır. Bazı bireylerde ise bu durum kaygı düzeyini aşarak korkuya dönüşebilmektedir. Bu çalışmada; bireylerin koronavirüs salgınına ilişkin korku düzeyleri bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırma, Çorum ilinde yaşayan 369'u kadın, 199'u da erkek olmak üzere gönüllü 568 kişi ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri demografik özellikler bilgi formu ile "Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği" [The Fear of COVID-19 Scale (FCV-19S)] aracılığıyla toplanmıştır. Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeğinin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Araştırma sonucunda, Koronavirüs (Covid-19) Korkusu ölçeğinden alınan genel puan ortalamasının ortaya yakın düzeyde olduğu görülmüştür ($X=2.42$). Örneklem grubunun koronavirüs korku puan ortalamalarının cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Koronavirüs korkusu puan ortalamalarında eğitim düzeyi ve kronik hastalık değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kovid-19, Korku, Depresyon, Stres, Kaygı, Pandemi

Abstract: Uncertainty regarding the definitive treatment of the coronavirus (Covid-19) epidemic, which has affected the whole world, still continues. The reasons such as the instant increase in the rate of cases and deaths, the fact that the news about the epidemic is constantly on the agenda in the press, and the vaccine has not yet been found worries everyone. In some individuals, this situation can exceed the anxiety level and turn into fear. In this study; the fear levels of individuals regarding the coronavirus epidemic were examined according to some variables. The research was conducted with 568 volunteers, 369 of whom women and 199 of whom men living in the province of Çorum. The data of the research were collected through the demographic characteristics information form and the "Fear of COVID-19 Scale (FCV-19S)". Cronbach Alpha reliability coefficient of the Coronavirus (Covid-19) Fear Scale was calculated as .89. As a result of the study, it was found that the mean of the general score obtained from the Coronavirus (Covid-19) Fear scale was close to the average ($X=2.42$). It was determined that the coronavirus fear mean scores of the sample group differed significantly according to the variables of gender, age and marital status. No significant difference was found in the mean scores for fear of coronavirus, according to the variables of education level and chronic illness.

Keywords: Covid-19, Fear, Depression, Stress, Anxiety, Pandemia

GİRİŞ

Koronavirüs (Kovid-19) salgını uzunca bir süredir dünyanın gündemini meşgul etmektedir. İlk kez 2019 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkan virüs (Huang vd., 2020: 497), ciddi akut solunum yolu enfeksiyonlarına neden olan ölümcül bir hastalıktır (Zhou vd., 2020: 270). 2-14 gün içinde en sık görülen semptomları arasında ateş, yorgunluk, kuru öksürük, kas ağrısı ve nefes darlığı sayılmaktadır (D. Wang vd., 2020: 1062). Bulaş riski herkes için aynı olan virüsün öldürücü etkisi yaşla birlikte artmaktadır (Çobanoğlu, 2020: 37). Özellikle 60 yaş üstü (Q. Li vd., 2020: 1204) ve ciddi kronik rahatsızlıkları bulunanların risk altında olduğu koronavirüs hastalığı için henüz kesin bir tedavi ya da aşı bulunmamaktadır (Akpınar ve Ustun, 2020: 16).

Hastalıkla mücadelede ülkelerin ilk başta farklı uygulamalar benimsedikleri görülmüştür. Örneğin Çin katı bir politika izlemiş, İngiltere ise daha esnek ve gevşek bir politika benimsemiştir. İngiltere sürü bağışıklığı yaklaşımıyla hastalıkla mücadele etmeye çalışmıştır. Türkiye ise dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek gereken çalışmaları yürütmüş, bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen ve günlük rutinleri büyük ölçüde değiştiren önlemleri kademeli olarak hayata geçirmiştir (Gencer, 2020: 37). Vatandaşlardan evde kalmaları ve kendilerini gönüllü olarak karantinaya almaları istenmiştir. Böylece enfeksiyon sayısını azaltmak ve özellikle yaşlılar ile kronik hastalığı olanları korumak amaçlanmıştır (Satici vd., 2020: 2).

Hastalığın yayılımı ve can kaybı oldukça yüksek seyretmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 21 Ocak 2020 tarihinde yayımlanan ilk durum raporunda Çin, Tayland, Japonya ve Kore Cumhuriyeti'nden toplam doğrulanmış vaka sayısı 282 olarak açıklanmıştı. Ayrıca Wuhan kentinden 6 ölüm vakası bildirilmişti (WHO, Situation Report 1, 2020a). Geçen süre zarfında hastalık tüm dünyada hızla yayılmış ve yayılmaya da devam etmektedir. DSÖ'nün yayınladığı raporlardan elde edilen doğrulanmış vaka sayısı (DVS) ve can kaybı sayısına (CKS) ilişkin veriler Tablo 1'de gösterilmiştir. Veriler her ayın son gününe aittir.

Aylar	Küresel Çapta DVS*/CKS**	
Ocak	Doğrulanmış vaka sayısı	9.826
	Can kaybı sayısı	213
Şubat	Doğrulanmış vaka sayısı	85.403
	Can kaybı sayısı	2.924
Mart	Doğrulanmış vaka sayısı	750.890
	Can kaybı sayısı	36.405
Nisan	Doğrulanmış vaka sayısı	3.090.445
	Can kaybı sayısı	217.769
Mayıs	Doğrulanmış vaka sayısı	5.934.936
	Can kaybı sayısı	367.166
Haziran	Doğrulanmış vaka sayısı	10.185.374
	Can kaybı sayısı	503.862
Temmuz	Doğrulanmış vaka sayısı	17.106.007
	Can kaybı sayısı	668.910
Ağustos*	Doğrulanmış vaka sayısı	25.330.679
	Can kaybı sayısı	848.030

Tablo 1: Küresel Çapta Doğrulanmış Vaka ve Can Kaybı Sayılarının Aylara Göre Dağılımı. Veriler DSÖ'nün internet sayfasında yayımlanan koronavirüs durum raporlarından derlenmiştir (WHO, 2020b).

Tablo verileri incelendiğinde, Şubat ayı sonunda 85,403 olan vaka sayısı Nisan ayı sonunda tam otuz altı kat artarak 3,090,445 olmuştur. Ölüm sayısında ise artış yetmiş dört kattan fazladır. Mayıs ayı sonunda yaklaşık 6 milyon olan doğrulanmış vaka sayısının, 3 ay gibi bir sürede, Ağustos ayı sonu itibariyle dört kattan daha fazla bir oranda arttığı ve vaka sayısının 25 milyonu geçtiği görülmektedir. Benzer durum ölümlerle de ilgilidir. Şubat ayı sonunda 2,924 olan can kaybı Nisan ayı sonunda 217,769 olmuştur. Mayıs ayı sonunda 367.166 olan can kaybı Ağustos ayı sonu itibariyle iki kattan fazla artarak 848.030'a yükselmiştir. Bu veriler küresel düzeyde hem vaka sayısının hem de can kaybı sayısının katlanarak artmaya devam ettiğini göstermektedir.

Pozitif vaka sayılarında ve can kaybında önlenemeyen artışlar Kovid-19 salgınının psikolojik bir yönü olan korkuya yol açmaktadır (Pakpour ve Griffiths, 2020). Korku, tehdit edici uyarıların

* Ağustos Ayı verileri ise Johns Hopkins Üniversitesi, Coronavirus Resource Center internet sayfasında yayımlanan koronavirüs gösterge panosundan 31.08.2020 tarihinde alınmıştır.

algılanmasıyla tetiklenen hoş olmayan duygusal bir durum olarak tanımlanmaktadır (De Hoog, vd., 2008: 84). Apaydın ise korkuyu, herkesin yaşayabileceği temel bir güdü ve aniden ortaya çıkan gerçek ya da algısal bir tehlikeye karşı gösterilen duygusal bir reaksiyon olarak tanımlamaktadır (Apaydın, 2016: 142). Kovid-19 dünyada karmaşık, sürekli gelişen ve değişen bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu durum insanların kendisi ya da yakınlarını kaybedeceği korkusunun yanında, sağlık kurumlarına ulaşamama korkusu, gıda sıkıntısı yaşanacağı korkusu, her an enfekte olma (Biçer vd., 2020: 217) ya da virüsü bir başkasına bulaştırma korkusu, işsiz kalma korkusu vb. korkuları yaşamasına yol açmaktadır. Bu tür düşünceler insanların fiziksel sağlıklarını ve yaşamlarını tehdit etmekte, stres düzeylerini artırmakta, kaygı ve depresyon gibi çok çeşitli psikolojik sorunları tetiklemektedir (Harper vd., 2020; Pakpour ve Griffiths, 2020). Önceki salgınlarda olduğu gibi, kamu güvenliği dâhil öngörülemeyen sonuçlar, belirsizlik ve özellikle sosyal medyada Kovid-19 hakkındaki yanlış bilgilendirmeler bireylerin ruh sağlığını ciddi biçimde etkileyebilir (Cheung vd., 2020: 1231; Mamun ve Griffiths, 2020). Ayrıca şu anda, salgının ne kadar süre devam edeceği, dünya genelinde enfekte olacak bireylerin net sayısı veya insanların hayatlarının ne kadar kesintiye uğrayacağı konusunda kesin bir tahmin de yapılamamaktadır (Zandifar ve Badrfam, 2020). Dolayısıyla bu süreçte; sosyal mesafe, izolasyon ve karantina gibi salgınla ilgili konular ile sosyal ve ekonomik yansımalar; bireylerde üzüntü, endişe, korku, öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı, suçluluk, çaresizlik, yalnızlık ve gerginlik gibi psikolojik araçları tetikleyebilir. Bunlar, çoğu kişinin kriz sırasında ve sonrasında yaşayacağı tipik ruh sağlığı sorunlarının ortak özellikleridir (Ahorsu vd., 2020: 2; Banerjee, 2020; Mamun ve Griffiths, 2020; Xiang vd., 2020: 228-229). Kovid-19'un insanların ruh sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılan bir çalışmada 17,865 aktif Weibo kullanıcısının Weibo gönderileri örneklenerek analiz edilmiştir. Toplanan verilerden "kelime sıklığı", kaygı, depresyon, öfke ve Oxford mutluluğu gibi "duygusal gösterge puanları" ve sosyal risk yargısı ve yaşam doyumu gibi "bilişsel göstergeler" hesaplanmıştır. Araştırma sonunda sağlık, aile, ölüm ve din dâhil olmak üzere "endişeler" kategorisinde kelime sıklığının önemli ölçüde arttığı bulgulanmıştır. Ayrıca Kovid-19'un ilanından sonra olumsuz duyguların (kaygı, depresyon ve kızgınlık) arttığı, olumlu duyguların (Oxford mutluluğu) ve yaşam doyumu puanlarının azaldığı görülmüştür (S. Li vd., 2020).

Bununla birlikte, bazı insanlar koronavirüs bulaşmış kişilerle temas kurma ya da hastalığı kapma korkusu da yaşayabilmektedir (Lin, 2020: 1). Cao ve arkadaşları (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada örneklemin yaklaşık %24,9'unun Kovid-19 salgını sebebiyle kaygı yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca enfekte bir akraba veya tanıdık ile yaşamının, kaygı için bir risk faktörü olduğu tespit edilmiştir (Cao vd., 2020).

Aslında bu korku ya da endişe bir dereceye kadar anlaşılabilir. Çünkü hiç kimse yüksek ölüm riski olan bir virüsle enfekte olmak istemez (Kobayashi vd., 2020: 2). Ancak korkunun kontrol edilemez düzeye ulaşması durumunda bireylerin ruhsal sağlıklarını tehdit edici sonuçlar ortaya çıkabilir. Ruhsal sağlık konusu hem bireylerin hem de toplumun genel refah ve psikolojik iyi oluşunu ilgilendiren bir husustur. Dolayısıyla sağlık profesyonelleri ve yetkililer bu konunun üzerinde ciddiyetle durmalıdır ve insanların iyi oluşunu ve yaşam kalitesini etkileyen salgın sürecinin neden olduğu olumsuzluklarla baş etmenin yollarını araştırmalıdır. Oysaki geçen süre zarfında dünyanın dört bir yanından bilim insanları, koronavirüsü (Kovid-19) tedavi etmenin tanıs ve iyileştirici yönlerine odaklanırken, hastalığın ruhsal sağlık üzerindeki psikolojik etkileri ile ilgili yeterince bir odaklanmanın olduğu söylenemez (Satici vd., 2020: 2). Pandeminin neden olduğu fiziksel sağlık sorunlarına ruh sağlığı sorunlarının da eklenmesi, durumu büyük ölçüde kötüleştirecektir. Uzmanların pandemi süreci ve sonrasında ortaya çıkacak olası ruh sağlığı sorunlarına hazırlıklı olması için bu konudaki araştırmaların hayati önem taşıdığı söylenebilir. Ancak salgın nispeten yakın zamanda ortaya çıktığı ve hızla ilerlediği için, birçoğu Çin ve bazı Uzak Doğu ülkelerinde yapılmış sınırlı sayıda çalışma dışında (Bakioğlu vd., 2020: 4) hastalığın psikolojik etkileri hakkında yapılan araştırmaya pek fazla rastlanmamaktadır (Mamun and Griffiths 2020; Pakpour ve Griffiths 2020; Schimmenti vd., 2020; C. Wang vd., 2020).

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle bu çalışma, pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (Kovid-19) korkusunu araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Çorum ilinde yaşayan insanların koronavirüs korkusu düzeyinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve kronik rahatsızlık durumu değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı betimsel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

- Cinsiyete göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Yaş değişkenine göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Medeni duruma göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Eğitim durumu değişkenine göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Kronik rahatsızlık durumu değişkenine göre katılımcıların korona virüs korkusu düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Çorum ilinde yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın yapıldığı dönemde salgınla ilgili duyarlılıklar devam ettiği için katılımcılara internet ve sosyal medya üzerinden ulaşılmıştır. Bu sebeple evren; araştırmacının sosyal medya etki alanıyla sınırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini ise sosyal medya kullanan ve çevrimiçi ortamda araştırmaya destek olmayı kabul eden basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle ulaşılabilen kişilerden oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemini 568 kişi gönüllü oluşturmuştur. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Demografik Özellikler Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan demografik özellikler bilgi formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve herhangi bir kronik rahatsızlığı olup olmama durumuna ilişkin bilgi toplamaya yönelik sorular bulunmaktadır.

2.2.2. Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği

“Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeği”, Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiştir. Yedi maddeli ve tek boyutlu olan ölçek 5 puanlık Likert tipi derecelendirme sistemine sahiptir (1: Kesinlikle katılmıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin tüm

maddelerinden alınan toplam puan bireyin yaşadığı Koronavirüs korkusu düzeyini yansıtmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 7 ile 35 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde koronavirüs korkusu yaşamak anlamına gelmektedir.

Orijinal ölçeğin madde faktör yükleri .66 ile .74 arasında ve madde-toplam korelasyonları .47 ile .56 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .82'dir. Ölçeğin toplam puanı ile depresyon ($r=.43$), kaygı ($r=.51$), algılanan enfekte olabilirlik ($r=.48$) ve virüsten kaçınma ($r=.46$) arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve madde analizi yapılarak Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. DFA sonucunda uyum iyiliği indekslerinin iyi düzeyde olduğu görülmüştür ($\chi^2=22.08$, $sd=9$, $p<.001$; $\chi^2/sd=2.45$; $RMSEA=.03$; $CFI=.99$; $IFI=.99$; $GFI=.99$; $AGFI=.99$; $NFI=.99$; $TLI=.99$; $RFI=.99$; $SRMR=.014$). Maddelerin faktör yük değerlerinin .73 ile .82 arasında değiştiği belirlenmiştir. Tek boyutlu ve 7 maddelik ölçeğin öz değeri 4,12 ve açıklanan toplam varyans %58,86'dır. Ölçek maddelerinin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .62 ile .72 arasında değiştiği ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .88 olduğu belirlenmiştir (Bakioğlu vd., 2020: 5).

Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı tekrar hesaplanmış olup, ölçeğin tümü için elde edilen Cronbach alfa değerinin .89 olduğu görülmüştür. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

2.3. İşlem ve Veri Analizi

Araştırmanın verileri 01-30 Temmuz 2020 tarihleri arasında internet üzerinden çevrimiçi ortam aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics (v22) paket programı kullanılmıştır. Öncelikle katılımcıların koronavirüs (Kovid-19) korkusuna ilişkin betimsel istatistikler yapılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. Veriler normal dağıldığı için analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Bunlar; iki değişkenli gruplar arası farklılıkları (cinsiyet ve kronik rahatsızlık durumu) tespit etmek için kullanılan bağımsız örneklem için t- testi (Independent-Samples T Tests) ve

ikiden fazla olan gruplar arasındaki farklılıkların (yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi) belirlenmesinde kullanılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) teknikleridir. Bulguların anlamlı olup olmadığının değerlendirilmesinde .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmış, gruplar arasında belirlenen anlamlı farkların kaynağının incelenmesinde ise post hoc çoklu karşılaştırma testlerinden olan LSD testi tekniğinden faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

Katılımcıların %65'i kadın, %35'i erkektir. Katılımcıların %10,9'u 15-20 yaş aralığında, %60,6'sı 21-39 yaş aralığında ve %28,5'i de 40-64 yaş aralığında yer almaktadır. %45,8'i evli, %50,9'u bekâr ve %3,3'ü de duldur. %2,8'i ilköğretim, %10,2'si ortaöğretim, %63,6'sı üniversite ve %23,4'ü de lisansüstü mezundur. Katılanların %12,5'inin kronik bir rahatsızlığının bulunduğu, %87,5'inin ise kronik herhangi bir rahatsızlığının olmadığı görülmektedir (tablo 2).

Demografik Özellikler	Seçenekler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	369	65
	Erkek	199	35
Yaş	15-20 yaş arası	62	10,9
	21-39 yaş arası	344	60,6
	40-64 yaş arası	162	28,5
Medeni Durum	Evli	260	45,8
	Bekâr	289	50,9
	Dul	19	3,3
Eğitim durumu	İlköğretim	16	2,8
	Ortaöğretim	58	10,2
	Üniversite	361	63,6
	Lisansüstü	133	23,4
Kronik rahatsızlık durumu	Evet	71	12,5
	Hayır	497	87,5

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Koronavirüs (Covid-19) Korkusu Ölçeğine İlişkin Betimsel Bulgular

Koronavirüs korkusu ölçeğinden alınan toplam puan ortalamasının $\bar{X}=2,42$ ($Ss=,91$) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınacak puan ortalamalarının maksimum $\bar{X}=5.00$, minimum $\bar{X}=1.00$ olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dağılımın homojen olduğu ve katılımcıların ortaya yakın bir düzeyde koronavirüs korkusu yaşadıkları değerlendirilebilir (Tablo 3).

Bağımlı Değişken	N	Minimum	Maximum	X	Ss
Koronavirüs Korkusu	568	1.00	5.00	2.42	.91

Tablo 3: Koronavirüs Korkusu Ölçeğinden Alınan Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Bağımsız örneklem t-testi çalışma grubunun koronavirüs korkusu düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğuna işaret etmiştir ($t=4.598$; $p=.000$, $p<.05$). Kadın katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyinin ($X=2.55$) erkek katılımcıların koronavirüs korkusu düzeyinden ($X=2.18$) daha yüksek olduğunu bulgulanmıştır (tablo 4).

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Koronavirüs Korkusu	Kadın	369	2.55	.93	4.598	.000
	Erkek	199	2.18	.81		

* $p<.05$

Sayfa | 1161

Tablo 4: Cinsiyete Göre Koronavirüs Korkusu Puanları t-Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklemin Yaş Düzeyine Göre Karşılaştırılması

ANOVA Koronavirüs korkusu ölçeğinden alınan puan ortalamaları yaş değişkenine göre gruplar arasında anlamlı bir farklılığa işaret etmiştir ($F=4.950$; $Sd=565$; $p=.007$, $p<.05$). Bu farklılaşmanın 15-20 yaş grubunda olanlar ile 40-64 yaş grubunda bulunanlar arasında birinci grup lehine ve 21-39 yaş grubunda olanlar ile 40-64 yaş grubunda bulunanlar arasında yine ilk grup lehine olduğunu saptanmıştır (Tablo 5).

Bağımlı Değişken	Yaş	N	X	Ss	F	p	Anlamlı Fark
Koronavirüs Korkusu	1.15-20 yaş	62	2.67	.90	4.950	.007	1>3
	2.21-39 yaş	344	2.45	.91			
	3.40-64 yaş	162	2.26	.88			

* $p<.05$

Tablo 5: Yaş Değişkenine Göre Koronavirüs Korkusu Puanları ANOVA Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklem Medeni Durumuna Göre Karşılaştırılması

ANOVA koronavirüs korkusu ölçeğinden elde edilen puanların medeni durum değişkenine göre istatistiksel düzeyde anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir ($F=3.854$; $Sd=566$; $p=.022$, $p<.05$). Farklılaşmanın yönüne ilişkin yapılan LSD testi sonuçları; farklılığın bekâr olan katılımcılar ile evli ve dul olan katılımcılar arasında bekâr grupta bulunanlar lehine olduğunu ortaya koymuştur. Bekâr olguların koronavirüs korku düzeyleri ($X=2.51$) evli ($X=2.34$) ya da dul olan grupta bulunanlara göre ($X=2.09$) daha yüksek bulunmuştur (Tablo 6).

Bağımlı Değişken	Medeni Durum	N	X̄	Ss	F	p	Anlamlı Fark (LSD)
Koronavirüs Korkusu	1.Evli	260	2.34	.90	3.854	.022	2>1,3
	2.Bekâr	289	2.51	.91			
	3.Dul	19	2.09	90			

* $p<.05$

Tablo 6: Medeni Durum Değişkenine Göre Koronavirüs Korkusu Puanları ANOVA Testi Sonuçları

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Örneklem Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Eğitim durumu değişkenine göre örneklem grubunun koronavirüs korkusu düzeyi arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir ($F=2,469$; $Sd=564$; $p=.061$, $p>.05$). Diğer bir anlatımla; farklı eğitim düzeyine sahip bireylerin koronavirüse ilişkin yaşadıkları korku birbirine benzemektedir. Sonuçlar eğitim değişkeninin koronavirüsten korkma üzerinde etkili bir faktör olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte puan ortalamalarına göre koronavirüs korkusunu en yüksek düzeyde yaşayan grup ilköğretim mezunu olan bireylerdir ($X=2.66$).

Koronavirüs Korkusu Puanlarının Kronik Rahatsızlık Durumuna Göre Karşılaştırılması

Kronik rahatsızlığı olmayan grubun koronavirüs korkusu puan ortalamasının ($X=2.44$) kronik rahatsızlığı olan grubun ortalamasından daha yüksek olduğu ($X=2.29$) görülmektedir. Ancak

bu sonuçlar istatistiksel olarak desteklenmemektedir ($t=-1,224$; $p=,222$; $p>.05$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Kovid-19 pandemisi, tıbbi bir fenomen olmasının yanı sıra, bireyleri ve toplumu pek çok düzeyde etkileyen ve çeşitli şekillerde bozulmaya neden olan sosyal bir olgudur. Çünkü bulaşıcı hastalıkların neden olduğu tehdit algısı arttıkça, panik ve stres yaşayan kişiler normalden farklı davranışlar sergilemektedir. Salgın hastalık gibi öngörülemez bir durum ortaya çıktığında, kişilerin korku ve panik duygusu ile korunma ve kaçınma davranışı göstermeleri doğal kabul edilir (Yanarates, 2020: 29). Bu araştırmada da Çorum ilinde yaşayan bireylerin pandemi sürecinde koronavirüs korkusu düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın bulguları bireylerin koronavirüs korkusu düzeylerinin bazı demografik değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Öncelikle bu çalışmada katılımcıların yaklaşık olarak orta düzeyde koronavirüs korkusu yaşadıkları tespit edilmiştir. Alan yazında benzer sonuçlara rastlamak mümkündür. Örneğin; Kovid-19 pandemisine ilişkin bireylerin kontrol algısı ve sağlık kaygısı düzeyleri hakkında çevrimiçi anket yöntemiyle 1050 kişiyle yapılan bir araştırmada katılımcıların sağlık kaygısı düzeyleri orta şiddetli olarak saptanmıştır (Ekiz vd., 2020: 139). Korona virüs salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının incelendiği bir araştırmada da salgın sonrası korku, panik, endişe ve umutsuzluk duygularının hissedildiği bulgulanmıştır. Salgının ölümle sonuçlanmasının bireylerin kaygı düzeyiyle birlikte olumsuz düşüncelere odaklanmasına neden olduğu ifade edilmiştir (Tönbül, 2020: 163, 169). Rajkumar ve arkadaşları (2020) da salgının ortaya çıkışı ve vaka sayılarının arttığı dönemlerde bireylerin artan düzeyde korku, endişe ve stres algıladığını tespit etmişlerdir (Rajkumar vd., 2020: e102066). Çin'deki Kovid-19 salgınının ilk aşamasında yapılan bir çalışmada da ankete katılanların yarısından fazlası salgının psikolojik etkilerini orta ila şiddetli olarak derecelendirmiş ve yaklaşık üçte biri de orta ila şiddetli kaygı bildirmiştir (C. Wang vd., 2020).

Araştırmada yer alan bulgulardan birisi de kadınların koronavirüs korkusu düzeylerinin erkeklerinkine kıyasla daha yüksek olduğudur. Benzer şekilde, Bakioğlu ve arkadaşları da kadınların koronavirüs korkusu düzeylerini daha yüksek bulmuştur (Bakioğlu vd., 2020: 7-8). Bu bulgu kadınların kaygı ve risk algısı düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren çeşitli araştırma sonuçlarıyla da

tutarlıdır (Ekiz vd., 2020: 150; Kong vd., 2020: 11; Kurt vd., 2020: 3; Özdin ve Özdin, 2020: 507; C. Wang vd., 2020). Bu sonuçlardan farklı olarak öğrencilerle yaptığı çalışmada Cao ve arkadaşları (2020), Kovid-19 salgınının psikolojik etkisinin cinsiyete göre farklılık göstermediğini, erkek ve kız öğrencilerin salgın nedeniyle benzer stres ve olumsuz duygular yaşadıklarını tespit etmişlerdir (Cao vd., 2020: 3-4). Huang ve Zhao da (2020) benzer bir sonuç elde etmiştir.

Bu çalışmada yaş değişkenine göre grupların puanları arasında anlamlı farklılıklar bulgulanmıştır. Sonuçlar, yaş ortalaması en genç olan grubun koronavirüs korkusunu en fazla yaşayan grup olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, Korona virüs korkusunu en fazla yaşayanların 15-20 yaş aralığında bulunan gençlerin olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşı arttıkça, korona virüs korku düzeyinin düştüğü görülmüştür. Esasında yaş ilerledikçe insanların çeşitli hastalıklara yakalanma olasılıkları artmaktadır ve korona virüs salgını açısından 65 yaş üstü bireyler ile eşlik eden kronik hastalığı olan kişiler en fazla risk altında olanlardır (Li vd., 2020: 1204; Sağlık Bakanlığı, COVID-19, 2020: 12). Buna göre yaşın artmasıyla birlikte hastalıktan korkma düzeyinin de artması beklenebilirdi. Ancak tersi bir sonucun çıkmış olması kültürel boyutu da olan din ile açıklanabilir. Zira insanlar yaşadıkları zor zamanlarda ve acılarda bile bir anlam bulmak isterler ve bu anlama dair en etkili cevabı onlara din verir. Özellikle travmatik olayların (hastalık, ölüm, kaza, afet vb.) yorumlamasında ve yeniden değerlendirilmesinde din, başa çıkma aracı olarak işlev görebilmektedir (Gencer, 2019: 230-239; Ramos ve Leal, 2013: 45). Sabrın ve tevekkülün bir değer olarak görüldüğü toplumumuzda bu doğal kabul edilebilir bir durumdur. Yaşla birlikte dindarlığın arttığı dikkate alındığında (Emmons, 2009: 78), dindarlık arttıkça problemin üstesinden gelmek için inançlardan manevi destek alma ve Allah'a sığınma davranışlarının da artacağı değerlendirilebilir. Aşkın olana bağlılık, korku ve endişelerden kurtulmada psikolojik olarak koruyucu bir özellik sağlamış olabilir. Ayrıca genç bireyler yaşamda ciddi olumsuz olayları henüz ileri yaş gurubundakiler kadar deneyimlememişlerdir. Yaş ilerledikçe edinilen tecrübeler de zorlu yaşam olaylarının üstesinden gelmede ileri yaş grubunda bulunan bireyler için bir avantaj sağlayabilir. Salgın, bu avantajdan yoksun olan gençleri daha fazla etkilemiş ve onların daha çok korku hissetmelerine yol açmış olabilir. Alan yazında ise benzer ve farklı sonuçların elde edildiği araştırmalar mevcuttur. Örneğin Huang ve

Zhao (2020) tarafından yapılan çalışmada araştırmacılar sonuçlarımızı destekler bulgulara ulaşmışlardır. Çalışmada, düşük yaş grubundaki kişilerin depresyon ve kaygı düzeylerinin, ileri yaş grubunda bulunanlarınkine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kong ve arkadaşları (2020) ise yaşlı bireylerin (>50 yaş) kaygı ve depresyon puanlarını daha yüksek bulmuşlardır. Bakioğlu ve arkadaşlarının (2020) araştırmasında yaş değişkeni ile koronavirüs korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Yine Umman'da doktorlar üzerinde yapılan araştırmada da, yaş ve kaygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Badahdah vd., 2020: 1).

Araştırmanın bir diğer bulgusu da medeni durumun korona virüs korkusu üzerindeki etkisi hakkındadır. Yapılan analizler, bekârların korona virüs korku düzeylerinin evli ya da dul olan katılımcılara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Araştırmada bekâr ile dul olanlar ayrı gruplarda incelenmiştir. Bu nedenle bekâr katılımcıların çoğunlukla genç bireylerden oluştuğu düşünülebilir. Araştırmanın yaşla ilgili sonuçları yorumlanırken belirtilen hususların bekâr olgularla ilgili elde edilen sonuçların yorumlanmasında da geçerli olduğu değerlendirilebilir. Bazı çalışmalarda ise medeni durum ile koronavirüs salgını sürecinde yaşanan stres, kaygı, depresyon gibi durumlarla arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (Badahdah vd., 2020; Kong vd., 2020; Kurt vd., 2020; Tönbül, 2020; C. Wang vd., 2020).

Analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan bireylerde koronavirüs korkusu eğitim düzeyinden etkilenmemektedir. Sonuçlar, eğitim değişkeni ile koronavirüsten korkma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar literatürdeki birçok araştırma sonucuyla paraleldir. Örneğin Bakioğlu ve arkadaşları da (2020) eğitim düzeyi değişkeni ile koronavirüs korkusu arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. 20-60 yaş arası bireylerin koronavirüs salgını sonrası psikolojik dayanıklılıkları üzerine yapılan bir çalışmada da eğitim düzeyinin psikolojik dayanıklılık ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tönbül, 2020: 165-166). Ekiz ve arkadaşları (2020) da eğitim seviyesi ile Kovid-19 salgını kontrol algısı arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir (Ekiz vd., 2020: 150). Bununla birlikte araştırmamızda koronavirüs korkusunu en yüksek düzeyde yaşayan grubun ilköğretim mezunu olan bireyler olduğu görülmüştür. Koronavirüs korkusunu en düşük düzeyde yaşayanlar ise lisansüstü mezunu olan bireylerdir. Benzer bir sonucu

Wang ve arkadaşları da elde etmiştir. Araştırmacılar resmi eğitimi olmayan genel halkın salgın sırasında daha yüksek bir depresyon olasılığına sahip olduğunu bulmuşlardır (C. Wang vd., 2020: 21). Bakioğlu ve arkadaşları da araştırmalarında benzer bir sonuç elde etmiştir. Araştırmacılar koronavirüs korkusunu en fazla yaşayan bireylerin ilköğretim mezunu olanlar, en az yaşayan bireylerin ise lisansüstü mezunu olanlar olduğunu bulmuştur (Bakioğlu vd., 2020: 8). Bunun nedeni lisansüstü mezunu olanların ekonomik durumu ve sosyal güvencelerinin ilköğretim mezunu olan bireylere kıyasla muhtemelen daha yüksek olması olabilir. Bu gruptaki bireylerin olası hastalık durumunda daha iyi koşullarda tedavi olabileceklerine dair düşünceleri korku düzeyini aşağı çeken bir etken olabilir. Ancak Kovid-19 teşhisi ile hastanede yatan hastalarla yapılan bir araştırmada eğitim düzeyi ile kaygı ve depresyon ilişkili bulunmuştur. Sonuçlar ilköğretim ve ortaöğretim mezunu olan kişilerin kaygı ve depresyon düzeylerinin, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğunu göstermiştir (Kong vd., 2020: 11).

Kronik hastalık, altı aydan uzun süren, yaşam boyunca devam eden ve kişinin günlük aktivitelerini yerine getirmesini büyük ölçüde engelleyen hastalıklardır (Gencer, 2019: 3; Ironside vd., 2003: 171-175). Kronik hastalıklarda tıbbi girişimler sonuçsuzdur ve hastanın öz bakım ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için periyodik olarak takip edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir (Gencer, 2019: Özet-i). Araştırmanın son bulgusu da kronik rahatsızlık durumuna göre bireylerin koronavirüs korkusu düzeylerine ilişkindir. Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunda kronik bir rahatsızlık bulunmamaktadır (%87,5). Katılımcıların %12,5'inin kronik bir rahatsızlığı bulunmaktadır. Analiz sonucunda, kronik bir hastalığın bulunup bulunmamasına göre katılımcıların koronavirüs korkusu düzeylerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak puan ortalamaları incelendiğinde; kronik bir hastalığı bulunmayan kişilerin, hastalığı bulunanlara göre daha fazla koronavirüs korkusu yaşadıkları anlaşılmıştır. Kronik rahatsızlıklar, yaşam kalitesini ve alışkanlıkları temelden etkileyen zorlu süreçleri içerir. Koronavirüs tedavisinin ne tür zorlu koşullarda yapıldığını ve hastaların çektiği sıkıntıları hem yetkililer ve bilim adamları hem de bu süreci yaşayan kişiler anlatmaktadır. Dolayısıyla bu bilgiler ciddi bir tedavi süreci geçirmemiş, kronik hastalık hikayesi bulunmayan bireyler için daha

korutucu gelmiş olabilir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarımız bazı araştırmaların bulgularıyla çelişmektedir. Örneğin Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan'ın (2020) araştırmasında kronik hastalığı olan bireylerin koronavirüs korku düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Türk toplumunda Kovid-19 salgını sırasında görülen depresyon, kaygı ve sağlık kaygısı düzeylerini değerlendirmek amacıyla yapılan bir araştırmada da eşlik eden kronik hastalığın sağlık kaygısı için risk faktörü olduğu bulunmuştur (Özdin ve Özdin, 2020: 506). Başka bir araştırmada da kronik hastalık geçmişi olanların salgının psikolojik etkisini ve stres, kaygı ve depresyonu daha yüksek seviyelerde yaşadıkları ortaya konulmuştur (C. Wang vd., 2020: 11, 22).

Sonuç olarak; Kovid-19 pandemisi tüm dünyayı ve bütün toplumları etkilemeye devam etmektedir ve bu süreçte birey ve toplumun ruh sağlığı göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Her ne kadar korku ve korkunun yol açtığı bazı psikolojik sonuçlar salgın dönemleri için bir dereceye kadar anlaşılabilir olsa da salgının etkilerini azaltmak için koruyucu müdahale programlarının çeşitlendirilerek hayata geçirilmesi ve var olan uygulamaların da ciddiyetle takip edilmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumun tamamı salgın sonrası için de hazırlanmalıdır. Bu süreçte en önemli husus "farkındalık"tır. Toplumda genel farkındalığın artırılması için eğitimlerin verilmesi, yazılı ve görsel medya aracılığıyla doğru ve güvenilir bilgilendirmelerin yapılması, yetkililerin salgınla ilgili bilgileri şeffaf bir biçimde paylaşmaya devam etmesi mücadelenin önemli unsurlarındandır. Özellikle genç bireyler arasında sosyal medya kullanımının yaygınlığı göz önüne alınarak internet ve çeşitli sosyal medya araçlarında koronavirüs ile ilgili bilgilendirici içerik ve uygulamalara da ağırlık verilmelidir. Küresel bir salgınla mücadele ancak hep birlikte yapıldığında kazanılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and Initial Validation. *International Journal of Mental Health And Addiction*, 1-9. Advance Online Publication.
- Akpinar, F. & Ustun, Y. (2020). Current Information about SARS-COV-2 (COVID-19) Infection in Obstetrics and Gynecology practice. *Turk J Womens Health Neonatol* 2(1), 13-16.

- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent Yayınları.
- Badahdah, A.M., Khamis, F. & Al Mahyijari, N. (2020). The Psychological Well-Being of Physicians During COVID-19 outbreak in Oman. *Psychiatry Research* 289(113053), 1-2.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role of Intolerance of Uncertainty, Depression, Anxiety, and Stress. *Int J Ment Health Addiction*, 1-14.
- Banerjee, D. (2020). The COVID-19 Outbreak: Crucial Role the Psychiatrists Can Play. *Asian J. Psychiatr* 50, 102014.
- Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H. & Kurt, M. E. (2020). Koronavirüs Anksiyete Ölçeği Kısa Formu: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Özel Sayı 1), 216-225.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J. & Zheng, J. (2020). The Psychological Impact of the COVID-19 Epidemic on College Students in China. *Psychiatry Research* 287(112934), 1-5.
- Cheung, Y. T., Chau, P. H. & Yip, P. S. (2020). A Revisit on Older Adults Suicides and Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) epidemic in Hong Kong. *Int J Geriatr Psychiatry*, 23(12), 1231-1238.
- Çobanoğlu, N. (2020). Bireysel, Profesyonel, Toplumsal, Bilimsel ve Siyasal Etiği Yeniden Sorgulatan COVID-19 Pandemisi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 25(Ek Sayı 1), 36-42.
- De Hoog, N., Stroebe, W. & De Wit, J. B. (2008). The Processing of Fear-arousing Communications: How Biased Processing Leads to Persuasion. *Social Influence* 3(2), 84-113.
- Ekiz, T, İlman, E. & Dönmez, E. (2020). Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri ile Covid-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması. *Usaysad Dergisi* 6(1), 139-154.
- Emmons, R. A. (2009). *Teşekkür Ederim*. (Çev.). Kül, N., İstanbul: Doğan Kitap.
- Gencer, N. (2019). Hemodiyaliz Hastalarında Dindarlık ve Öznel İyi Oluş. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 581493.

- Gencer, N. (2020). Kovid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Değerlendirmeler ve Manevi Sosyal Hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(1), 35-42.
- George, D. & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step By Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge.
- Harper, C. A., Satchell, L. P., Fido, D. & Latzman, R. D. (2020). Functional Fear Predicts Public Health Compliance in the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Mental Health Addiction*, 1-14.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y. & Cao, B. (2020). Clinical Features of Patients Infected with 2019 Novel Coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet* 395(10223), 497-506.
- Huang, Y. & Zhao, N. (2020). Generalized Anxiety Disorder, Depressive Symptoms and Sleep Quality During COVID-19 Epidemic in China: a Web-Based Cross-sectional Survey. *Psychiatry Research* 288(112954), 1-6.
- Ironside, P. M., Scheckel, M., Wessels, C., Bailey, M. E., Powers, S. & Seeley, D. K. (2003). Experiencing Chronic Illness: Cocreating New Understandings. *Quality of Health Research* 13(2), 171-183.
- Johns Hophins University & Medicine Coronavirus Resource Centre. (2020). COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.
- Kobayashi, T., Jung, S. M., Linton, N. M., Kinoshita, R., Hayashi, K., Miyama, T. & Nishiura, H. (2020). Communicating the Risk of Death from Novel Coronavirus Disease (COVID-19). *Journal of Clinical Medicine* 9(2), 1-7.
- Kong, X., Zheng, K., Tang, M., Kong, F., Zhou, J., Diao, L. & Yuchao, D. (2020). Prevalence and Factors Associated with Depression and Anxiety of Hospitalized Patients with COVID-19. *MedRxiv* 2020, 1-12.
- Kurt, O., Deveci, S. E., & Oguzoncul, A. F. (2020). Levels of Anxiety and Depression Related to COVID-19 Among Physicians: An online cross-sectional study from Turkey. *Annals of Clinical and Analytical Medicine*, 1-6.

- Li, Q., Guan, X., Wu, P., Wang, X., Zhou, L., Tong, Y. & Feng, Z. (2020). Early Transmission Dynamics in Wuhan, China, of Novel Coronavirus-Infected Pneumonia. *New England Journal of Medicine* 382(13), 1199-1207.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N. & Zhu, T. (2020). The Impact of COVID-19 Epidemic Declaration on Psychological Consequences: A Study on Active Weibo Users. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 17, 2032.
- Lin, C. Y. (2020). Social Reaction Toward the 2019 Novel Coronavirus (COVID-19). *Social Health and Behavior* 3(1), 1-2.
- Mamun, M. A. & Griffiths, M. D. (2020). First COVID-19 Suicide Case in Bangladesh Due to Fear of COVID-19 and Xenophobia: Possible Suicide Prevention Strategies. *Asian Journal of Psychiatry* 51, 102073.
- Özdin, S. & Özdin, Ş. B. (2020). Levels and Predictors of Anxiety, Depression and Health Anxiety During COVID-19 Pandemic in Turkish Society: The Importance of Gender. *International Journal of Social Psychiatry* 66(5), 504-511.
- Pakpour, A. & Griffiths, M. D. (2020). The fear of COVID-19 and its Role in Preventive Behaviors. *Journal of Concurrent Disorders*, Advance Online Publication. Erişim Adresi: <https://concurrentdisorders.ca/2020/04/03/the-fear-ofcovid-19-and-its-role-in-preventive-behaviors/>
- Rajkumar, R. P. (2020). COVID-19 and Mental Health: A Review of the Existing Literature. *Asian Journal of Psychiatry* 52, 102066.
- Ramos, C. & Leal, I. (2013). Posttraumatic Growth in the Aftermath of Trauma: a Literature Review about Related Factors and Application Contexts. *Psychology, Community & Health* 2(1), 43-54.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). *COVID-19 (Sars-CoV-2 Enfeksiyonu- Bilim Kurulu Çalışması) Genel Bilgiler, Epidemioloji ve Tanı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.
- Satici, B., Gocet-Tekin, E., Deniz, M. E. & Satici, S. A. (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its Association with Psychological Distress and Life Satisfaction in Turkey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-9.

- Schimmenti, A., Billieux, J. & Starcevic, V. (2020). The Four Horsemen of Fear: an Integrated Model of Understanding Fear Experiences During the COVID-19 Pandemic. *Clinical Neuropsychiatry* 17(2), 41-45.
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi* 2(2), 159-174.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S. & Ho, R. C. (2020). Immediate Psychological Responses and Associated Factors During the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic Among the General Population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(1729), 1-25.
- Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J. & Zhao, Y. (2020). Clinical Characteristics of 138 Hospitalized Patients with 2019 Novel Coronavirus–infected Pneumonia in Wuhan, China. *JAMA* 323(11), 1061–1069.
- World Health Organization. (2020a). Novel Coronavirus (2019-nCoV), Situation Report–1, Erişim Tarihi: 11.08.2020, Erişim Adresi: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4.
- World Health Organization. (2020b). *Coronavirus Disease (COVID-2019) Situation Reports*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2020, Erişim Adresi: https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus2019/situationreports/?gclid=Cj0KCQjwg8n5BRCdARIsALxKb96fOWdrrDBcQHbNXz8kaAlmpmwUTfK_31syOOQeaR7LnYqrnU1Nz_YaAiw6EALw_wcB.
- Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T. & Ng, C. H. (2020). Timely Mental Health Care for the 2019 Novel Coronavirus Outbreak is Urgently Needed. *Lancet Psychiatry* 7(3), 228-229.
- Yanarates, E. (2020). An Overall Evaluation of the Covid-19 Pandemic. *Social Scientific Centered Issues* 2(1), 24-33.
- Zandifar, A. & Badrfam, R. (2020). Iranian Mental Health During the COVID-19 Epidemic. *Asian J. Psychiatr* 51, 101-990.

Zhou, P., Yang, XL, Wang, XG., Hu, B., Zhang, L., Si, H. R. & Shi, Z-L. (2020). A Pneumonia Outbreak Associated with a New Coronavirus of Probable Bat Origin. *Nature* 559, 270-289.